

Умарбекова А.А.

АЙЫЛДЫК БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН БИЛИМДЕРИНИН САПАТЫНА ТЕРС ТААСИР БЕРҮҮЧҮ ФАКТОРЛОР

Умарбекова А.А.

НЕГАТИВНЫЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ

A.A. Umarbekova

NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION OF PUPILS OF INITIAL CLASSES OF RURAL SCHOOLS

УДК: 37.370.182.

Айылдык башталгыч мектептердин шаар мектептеринен айрымасы билимдин сапатына таасир этет. Макалада айыл мектептеринин материалдык-техникалык абалы, мугалимдердин педагогикалык иш аракеттери, ата-энелердин педагогикалык билимдери каралды.

Негизги сөздөр: билимдин сапаты, баланын мектепке даярдыгы, мектептин материалдык базасы, мугалимдердин педагогикалык иш аракеттери, ата-энелердин педагогикалык билимдери.

Различие сельских начальных школ от городских школ влияет на качество знаний. В статье рассмотрено материально-техническое состояние педагогической деятельности учителей, педагогические знания родителей сельских школ.

Ключевые слова: качество знаний, подготовка детей к школе, материальная база школы, педагогическая деятельность учителей, педагогические знания родителей.

The difference between rural primary schools from urban schools affects the quality of knowledge. The article deals with material and technical condition of the educational activities of teachers, parents and pedagogical knowledge of rural schools

Key words: quality of knowledge, the preparation of children for school, school material base, pedagogical activity, pedagogical knowledge of the parents.

Кыргыз Республикасында айылдык мектептердин проблемалары өзгөчө мааниге ээ. Жалпы мектептердин 83% тин айыл мектептери түзүп, аларда республикадагы окуучулардын 71% ти билим алышат. Айыл мектептеринин окуучуларынын билим сапаты жыл өткөн сайын төмөндөп бара жатышынын себеби эмнеде? Азыркы мезгилде айыл мектептериндеги билим берүү шаардык мектептерден эмнеси менен өзгөчөлөнөт?

Шаарда жайгашкан мектептердин шарттарынан жана иш аракеттеринен айырмаланып, айылдык жалпы билим берүүчү мектептерге тиешелүү болгон өзгөчөлүктөр мүнөздүү. Белгилүү окумуштуу А.Е.Кондратенков белгилегендей «Ири маданий жана илимий борборлордон алыс болгон, аз комплекттүү, өзгөчөлөнгөн турмуш-тиричиликтик, өзгөчө нравалык чөйрөсү бар, мектепке чейинки жана мектептен тышкаркы тарбия берүүчү мекемелери жокко эсе болгон, акырында айыл турмушунун бирден - бир өзгөчөлүгү болгон айыл чарба эмгеги менен жаратылыштын жакындыгы», - деп айыл мектептери-

не мүнөздөмө берген [4]. Албетте, айыл жашоосундагы шарттар айыл мектебинин ишине, анын окуу-тарбия процессинин абалына өз таасирин тийгизбей койбойт.

Азыркы учурда балдарды мектепке кабыл алууда шаар жергеси менен айылдык мектептердин ортосунда айырмачылык бар. Шаардык мектептер баланын мектепке даярдыгын аңгемелешүү жана суроолорду берүү аркылуу тест жүргүзүп кабыл алышат же бала окуганды, жазганды, санаганды, айрым жөнөкөй амалдарды аткарганды билүүсү керек. Тактап айтканда, шаар мектеби негизинен мектепке чейинки мекемелерден билим-тарбия алган балдарды кабыл алууга көңүл бурушат. Демек, азыркы күндө Кыргызстандын айыл жерлеринде мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин жоктугу, шаардык мектептерден айырмаланган негизги өзгөчөлүк. Ал жөнүндө «Кут Билим» газетасынын 2008-жыл, 29-марттагы «Поднять статус учителя и качество образования» деген макалада мындай ой айтылат: «Айыл жергесинде билим берүүнүн сапатынын төмөндүгү, мектепке кабыл алынып жаткан балдар окууга ар кандай деңгээлдеги даярдык менен келишет. Бүгүнкү күндө жалпы республика боюнча айыл жергесинде мектепке чейинки мекемелерден билим алган бул курактагы балдардын саны 3 процентти гана түзөт» [1].

Айылдагы мектепке чейинки мекемеге барбаган балдарды байкоого алсак, алардын өнүгүү деңгээли жетишсиз, билим алуу көндүмдөрү жакшы калыптанган эмес, оюн ишмердүүлүгү боюнча тажрыйба жок, социалдашкан эмес, мектепте окууга даярдыгы жана мотивациясы аз.

Айыл мектептеринин финансылык, материалдык базасы окуу-тарбия процессин нормалдуу уюштуруунун талаптарына жооп бербей келет. Көпчүлүк айылдарда башталгыч класстын окуучулары мектептин эски имараттарында окушат, анда жылуулук менен камсыз кылуу абалынын начардыгы, класс бөлмөлөрүнүн жеткиликтүү деңгээлде жарык менен камсыздалбагандыгы, санитардык-гигиеналык шарттардын төмөндүгү, талапка ылайык окуу мебелдери менен камсыздалбагандыгы байкалат. Илимий изилдөөлөрдө окумуштуулар өтө жогорку жана төмөнкү температура жумушка болгон жөндөмдүүлүктү төмөндөтөөрүн аныктаган, тактап айтканда класс бөлмөсүндөгү абанын температура 18-20 гра-

дуста, нымдуулук 40-60% тин тегерегинде болуусу керек [3]. Ал эми айыл мектептерин жылуулук менен камсыз кылуу жыл сайын министрликтин маалыматтарында кышкы сезон башталганда эң төмөнкү процентти көргөзүп келет [5].

Айыл мектептеринин дээрлик көпчүлүгүндө башталгыч класстын окуучулары үчүн атайын спорттук аянтчалар жок, спорттук инвентарлар менен камсыз болбогон. Натыйжада башталгыч класстын окуучулары үчүн өткөрүлгөн дене-тарбия сабактары талапка ылайык өтүлбөй, баланын дене боюнун өнүгүүсүнө, ден-соолугуна жеткиликтүү көңүл бурулбайт. Ошондой эле музыка, сүрөт сабактарын өтүү үчүн да шарттар түзүлбөгөн.

Башталгыч мектептерде окуучулар окуу китептери менен толук камсыз болбой келет. Жалпы маалыматтарга таянсак, «Айылдык билим берүү» долбоорунун алкагында окуу китептери менен камсыз кылуу анализинин жыйынтыгы боюнча республиканын аймактарындагы муктаждык 39% экендиги аныкталган. Алардын ичинен Талас областынын бир катар мектептеринде башталгыч класстын төмөндөгү аталыштагы окуу китептери жетишпейт: Адабий окуу – 2-кл, 3-кл; Кыргыз тили – 3-кл; Математика – 2-кл, 4-кл; Мекен таануу – 2-кл, 3-кл, 4-кл; Адеп – 2-кл, 3-кл; Орус тили – 2-кл. Окуу китептеринин жетишсиздиги окуучулардын билим сапатына терс таасирин тийгизет. Ата-энелердин окуу китептерин сатып берүүгө мүмкүнчүлүктөрү аз. Ошол эле мезгилде райондук китеп дүкөндөрүнөн зарыл болгон окуу китептерин табуу кыйын, табылса да баасы кымбат.

Ал эми кенже окуучуларга арналган китептерге анализ жүргүзгөн мезгилде, акыркы жылдары 2011-2012-окуу жылында Германиялык техникалык кызматташтык коому, Айылдык билим берүү долбоору жана Ага Хан фонду тарабынан каржыланган аз сандагы китептер бар экендигине күбө болдук. Алар: «Нур билим», «Кут аалам» класстан тышкары окуу үчүн 1-4-класстарга арналган, түзүүчүлөр Ж.Дүйшөналиева, Б.Жолдошова, Б.Кубаталиева, ошондой эле «Күн чубак», «Керемет китеп», «Сонун китеп», «Кооз китеп» ж.б. Бул китептерге кенже окуучулар абдан кызыгышат, бирок алар аз санда болгондуктан, колго берилбейт. Башталгыч класстын мугалимдери ал китептерди класстан тышкаркы окуу учурунда гана алып пайдаланышат.

Айылдык китепканалардын балдарга арналган жаңы китептер менен толукталбагандыгы, жаш окурмандардын санын төмөндөткөн. Демек, айылдык мектептердеги дагы бир өзгөчөлүк, балдардын өз алдынча китеп окуусуна шарттар түзүлбөгөн.

Акыркы жылдары маалымат-массалык каражаттарында, окумуштуулардын, мугалимдер менен ата-энелердин дискуссияларында мектеп окуучулардын ден-соолугу үчүн кам көрүүсү керек деген суроо кызуу талкууланып жатат. Бир жагынан буга мугалимдер макул болгону менен экинчи жагынан мектептин милдети - билим берүү, ал эми баланын ден-соолугу үчүн ата-энелер жана дарыгерлер жооптуу деп эсептешет. Биз бул көз караштар менен макул эмеспиз, себеби мектеп билимдердин көлөмүн балага

берүү менен өсүп келе жаткан муундун ден-соолугун сактоо боюнча коомдун социалдык заказын аткарууга тийиш.

Окуу процессинде баланын сабактан жетишпей артта калуусунун бирден бир себеби анын ден-соолугунун абалы менен байланыштуу. Баланын ден-соолугунун начардыгын, анын кандайдыр бир оруулар менен ооруп жүргөндүгүн эске албай, окуу программасын өздөштүрүүнү талап кыла берүү туура эмес экендигин мугалим жана ата-энелер жакшы түшүнгөнү менен ага көп маани бербей келет. Айрыкча айыл жергесинде балдардын ден-соолугунун абалын текшерип туруучу медициналык мекемелер аз. Бала 1-класска кирип жатканда гана медициналык кароодон өткөрүлөт. Ал эми мектептин өзүндө баланын ден-соолугуна андан ары байкоо жүргүзүп турууга, өз учурунда эмдөөлөрдү өткөрүүгө медициналык кабинеттер уюшулбаган.

Статистикалык маалыматтарга караганда мектеп жашындагы балдардын ден-соолугунун абалы өтөтөмөндөп кеткен. Балдардын 90% ти ар кандай дене жана психикалык ооруулар менен жабыркашат. Айрыкча кенже мектеп окуучуларынын, 7-10 жаштагы балдардын ден-соолугу начар экендиги, окуу ишинде анын улам төмөндөгөндүгү маалым болгон [2]. Анын себептеринин бири туура эмес тамактануу менен байланыштуу. Кенже мектеп курагындагы балдардын 25% ти эртең менен тамак ичишпейт, 30% ти зарыл болгон тамак аштын жарымынан азын, 23% ти жарымын, алардын 22% ти гана толук тамактанышат. Эртең менен тамактанбаган балада бир канча саат өткөндөн кийин башы айлануу байкалат. Табиттин жоктугу баланын ден-соолугун бузуп, ооруларды пайда кылат. Анын натыйжасында таза аба менен камсыз болбогон класста баланын узак убакытка чейин олтуруусу, бир жактуу акыл эмгегинин жүргүзүлүшү, таза абада ар кандай иш аракеттердин өткөрүлбөгөндүгү жана кислороддун балага жетишсиздиги – баланын окуу ишине болгон жөндөмдүүлүгүн төмөндөтөт. Бул проблеманы чечүү максатында билим берүү мекемелери тарабынан башталгыч класстын окуучуларын мектепте тамак аш менен камсыз кылуу каралган. Айыл жергесинде берилип жаткан 7 сом өлчөмүндөгү тамак аш, баланын ден-соолугунун абалын, анын жашын жана андагы окуу жүктөмүн эске албайт.

Айылдын жашоо шартында мугалимдердин бош убактылары өтө аз, атайын изилдөөлөр мугалимдин жумалык иш мөөнөтү 50-60 сааттан ашык болоорун көрсөттү. Педагогикалык ишмердүүлүктөн тышкары анын турмушу айыл чарба жумуштары менен тыгыз байланышкан. Өзүнүн негизги эмгегин аткарууда ал жумуштар тоскоол болбой койбойт.

Айылдык мугалимдин ишинин натыйжасынын дагы бир өзгөчөлүгү, ал жөнүндө айыл тургундарынын жакшы билгендиги. Айылдаштары мугалимдин өз кесибине жасаган мамилеси, балдарды жакшы окуткандыгы, анын жашоо шарты, анын ар кандай кырдаалдарда жасаган иши, сөзү менен ишинин айкалышкандыгы жөнүндө ар дайым сөз кылышат. Анын кесиптик чыгармачыл иш аракети, жогорку адамгерчилиги балдарга гана эмес, улуу адамдарга,

жалпы айыл ичине да таасир берет. Эгерде мугалимдин авторитети жогору болсо, анда анын артынан ээрчип, ага ишенишет. Ошондуктан айылдык мектептин мугалими балдарга, улуу муундарга кайсы жерде жүрбөсүн өзүнүнүлгүлүү таасири менен тарбия берет. Ал үчүн мугалимден жогорку маданияттуулук, жоопкерчилик жана ар тараптуу билим, көндүмдөр талап кылынаары анык.

Айылда мугалимдер да өз окуучуларынын ата-энелерин жакшы билет, алардын үй-бүлөлүк жашоо шарты, тарбиясы жөнүндө кеңири маалыматка ээ. Ошондой болсо да айылдагы ата-энелер менен бирдиктүү иш алып баруу шаардагы ата-энелерге караганда кыйын.

Изилдөөлөрдө айыл мектептеринин жетекчилери окууну жаңыдан аяктаган жаш мугалим азыркы шарттагы педагогикалык ишке теориялык жана практикалык жактан да даяр эмес экендигин, окуучулар жана алардын ата-энелери менен иш алып баруудагы бир кыйла татаал педагогикалык милдеттерди чечүүдө кыйынчылыктарга дуушар болушкандыгын айтышат. Ошол эле мезгилде мектеп жетекчилери тарабынан жаш адистерди колдоо, алардын ишке болгон мотивациясын калыптандыруу, окуу-тарбия процессиндеги оор жүктөмдү азайтуу, методикалык жактан жардам көрсөтүү жана насаатчылык иштери талапка ылайык жүргүзүлбөгөндүгү анык болду.

Мектеп жетекчиси мугалимдердин билимин жогорулатуу милдетин атайын курстарга жөнөтүү менен гана чектейт, ал эми мектептин өзүндө мугалимдердин билимин жогорулатуу боюнча иштер талапка жооп бербейт. Айыл мектептеринде ар бир предмет боюнча секциялар иштеп, ал иштер ачык сабактарды өтүү менен гана чектелет. Мугалимдер методикалык кеңешмелерге катышууга жана анда билдирүүлөр жасоого тийиш. Бирок, тилекке каршы илимий-методикалык докладдар жасалбайт. Мектеп жетекчилери аларды жаңы жарык көргөн психологиялык-педагогикалык адабияттар, методикалык колдонмолор менен камсыз кылбагандыктан мугалимдердин мүмкүнчүлүктөрү чектелүү.

Айыл мектебин башкарууда элге билим берүүнү башкаруу органдарынын алыстыгы, окуу убактысында мугалимдерди чакырып чогулуштарды өткөрүү, алар тарабынан берилген квалификациялуу методикалык жардамдардын аздыгы, берилген иш чаралардын аткарылбай же текшерилбей жатышы айыл мектебине мүнөздүү болгон өзгөчөлүктөр.

Айыл жергесинде маданий-массалык мекемелер жокко эсе, балдар үчүн атайын кружоктор, клубдар уюшулбайт.

Айылдык мектептин окуучуларынын билим сапатынын төмөндүгүнүн дагы бир себеби мектепке келбеген балдардын санынын көбөйүшү. Социалдык мүнөздөгү себептер менен балдардын көпчүлүгү сабакка катышпайт. Окуучулардын көпчүлүгү күзгү жана жазгы талаа жумуштары мезгилинде сабак калтырышат.

Айылда ата-энелердин көпчүлүгү балдарынын окуусуна көңүл бурушпайт, жардамдашпайт. Окуу ишин мектептин иши деп түшүнгөн ата-энелер да аз эмес. Ошол эле учурда баласынын окуу иш аракетине жардам берүүгө аракеттенген ата-энелер педагогикалык билимдеринин жетишсиздигин айтышат.

Ар түрдүү социалдык факторлордун ичинен үй-бүлөнүн тарбиялык таасири биринчи орунда турат. Үй-бүлө баланы тарбиялоодогу социалдык институттардын негизгиси. Ал адамдын бүткүл жашоосунда жана иш аракеттеринде өз таасирин тийгизип келет. Ата-энелер балдарынын ар тараптуу өнүгүшүнө умтулушат. Бирок бул умтулуу илимий негизде болгондо гана ишке ашат.

Үй-бүлө тарбиясынын практикасында ата-энелердин педагогикалык жактан даяр эместиги баарыдан мурда тарбиялоодогу каталардын келип чыгышына алып келет. Ошондой эле мектеп үй-бүлө менен ишти толук кандуу алып баралбагандыктан же ата-энелер өздөрүн мектеп ишине тиешеси жоктой алып жүрүүсүнүн айынан көптөгөн милдеттер педагогдун мойнуна жүктөлгөндүгү байкалат. Айыл мектебиндеги мындай абалды өз учурунда белгилүү педагог В.А.Сухомлинский «Мугалимдин бош убактысы жок. Эмне себептен? Эң башкысы, менин көз карашымда, ата-энелердин педагогикалык маданиятынын төмөндүгүнөн жана жоопкерсиздигинен атасынын жана энесинин милдети болгон нерсени көп учурда мугалим иштөөгө аргасыз болгондукта жатат. Ата-энелер биринчи насаатчылар жана педагогдор болсун, алардын сак, сергек байкоолорунун жана көзөмөлүнүн алдында балдарда эч убакта жалкоолук жана шалаакылык туулбасын деген максатты көздөп, биз ата-энелер менен болгон ишке ушунчалык чоң көңүл бурабыз» [6], – деп баса белгилеген.

Жыйынтыктап айтканда, жогоруда аталган айыл мектептериндеги өзгөчөлүктөр окуучунун билим сапатын төмөндөтүп, анын инсандык жактан калыптанышына терс таасир тийгизип жатат.

Адабияттар:

1. Болжурова И.С. Поднять статус учителя и качество образования [Текст]/ И.С. Болжурова //Кутбилим. 2008. 29-март. 3-6.
2. Витковский А. Обучение в начальной школе: каким хотят видеть его родители и учителя [Текст] / А.Витковский // Школьное дело. - 2009. 17.01. - С.9-10.
3. Захарова А.В. Мир детства. Младший школьник [Текст] /А.В. Захарова, В.И. Слободчиков. - М.: Педагогика, 1981. - С. 79-103.
4. Кондратенков А.Е. Сельская школа: проблемы и перспективы [Текст] / А.Е. Кондратенков //Советская педагогика, 1984. - №10. - С.23.
5. Проект Стратегии Развития Образования КР - 2020 [Текст] // Кут билим. - 2011. - №5.08. - С. 7.
7. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения [Текст]: в 3-х т. /А.В. Сухомлинский. - М: Педагогика, 1979. - С. 107, 112.

Рецензент: к.пед.н. Бектурова Э.О.